

ARARAT CUMHURİYETİ TAŞNAK HÜKÜMETİNİN AZERİBAYCANLILARA KARŞI SİYASETİ

1918-1920 yıllarında Ermenilerin Azerbaycanlılara karşı soykırımın yaptığı yerlerin haritası



Tamamen Rus komutanlığı tarafından silahlanmış ve donanmış Ermeni müfrezesi. Anadolu, 1916



Yaklaşık bin yıl aradan sonra Ermeni devletinin yeniden tesis edilmesi anlamına gelen bağımsız Ermenistan'ın Mayıs 1918 yılında ilan edilmesi büyük bir ölçüde Azerbaycan tarafının iyi niyeti sayesinde

de mümkün olmuştu. Gerçek şu ki, 29 Mayıs 1918 yılında Azerbaycan Ulusal Konseyi "Ermeni devletinin oluşturulması için Ermenilerin bir siyasi merkeze ihtiyacı olduğu gerekçesiyle Revan'ın (Erivan) Ermenilere verilmesi yö-

Ermeni Katalikosu, Anadolu'ya giden Ermeni müfrezesini kutsuyor. Eçmiadzin, 1916 yılı





Rus askeri komutanlığı tarafından düzenlenen Revan guberniyasının haritası. Tüm yer adları Azerbaycan Türkçesindedir

nünde karar aldı. Aleksandropol'un (Gümrü- A.B.) Türklere geçmesinden sonra siyasi merkez ancak Erivan olabilir" (1, f.970, l.1, birim 1,s.51-52). Bunun karşılığında, Ermeni tarafı Azerbaycan'a karşı tüm toprak iddialarından vazgeçeceğini taahhüt etti. Ancak sonraki gelişmeler, Ermenilerin bu yükümlülüğü yerine getirmeyi bile düşünmediklerini gösterdi. Üstelik yeni kurulan Ermenistan Cumhuriyetinin Azerbaycanlıların yoğun olduğu bölgelerinde aktif bir şekilde etnik temizlik siyaseti izlemeye başladılar. Ermeni parlamenterlerden birinin ifade ettiği gibi "bize, Müslümanlardan boşaltılmış bölge gerekiyor..." (2, s.104).

Ermenistan hükümetinin 1918-1920 yıllarındaki iç siyaseti, ülkenin fiilen yasadışı tutulan gayri Ermeni nüfusuna karşı aşırı milliyetçilik ve saldırganlığı ile farklıydı.

Ermenistan Cumhuriyetinin birçok eyaletinde nüfusun çoğunluğunun Azerbaycanlıların oluşturduğu göz önüne alınırsa, özellikle onlar bu siyasetin ana hedefi haline gelmişti. Yetkililer sistematik terör ve tehdit yoluyla, bu toprakların nihai olarak Ermeniler tarafından yurt edinmesi amacıyla Azerbaycanlıları kendi topraklarını terk etmeleri için zorlamaya çalışıyordu. **1918-1920 yıllarında "Taşnak hükümeti, devletin taleplerini yerine getirmedikleri bahanesiyle Azerbaycan köylerinin sivil halkını bombaladı" (3, s.59). Sonuç olarak, yüzlerce Azerbaycan köyü yakılıp yıkıldı, Ermenistan'dan 150 bin Azerbaycanlı göçmen ise evsiz ve geçim aracı olmadan Azerbaycan topraklarını dolaştı (4, f.277, l.2, birim 58,s.69).** İşte, Baş Gerni müfrezesi komutanı

Yarbay Melik-Şahnazarov, ayrı bir Ermeni tümen komutanına gönderdiği 7 Kasım 1918 yılı raporunda, Erivan'a bitişik olan bu ilçenin tüm köylerinin bombalandığını bildiriyor. Müfreze komutanı, "30 Azerbaycan köyünün ele geçirildiğini ve geriye kalan 29 köyün bombalanması amacıyla ilerlediklerini ve bunun için de üstlerinden izin istediğini" rapor etmektedir (3, s.59). Bu tür tenkil operasyonlarına katılanlardan biri, Azerbaycanlıları kastederek, "bazen onlara atılan mermilere acıdığını" kaydediyor. Bu bağlamda, haydutun kendi itirafına göre, çatışmadan sonra o "bütün erkekleri, kadınları ve çocukları toplayarak öldürdü ve daha önce benim onları attığım kuyuları taşlarla doldurdu" (4, f.277, l.2, birim 55,s.3)

Yıkılmış Azerbaycan köylerinin sakinlerine ait malvarlıkları pahasına Taşnak hükümeti, ekonominin çökmesi nedeniyle felaket bir durumda olan hazinesini doldurmaya çalışıyordu. Zengibasari'nin Azerbaycan köylerini işgal ettikten sonra Taşnak "liderlerden"

biri Haziran 1920 yılında Başbakan A.Ohancanyan'a şunları bildirdi: **"Bu bölge, bizim borçlarımızı birkaç kez ödeyebilecek kadar zengindir"**. Ve Azerbaycanlıların bıraktığı tüm zenginlikleri ele geçirmek için acilen bu bölgeye hükümet temsilcisinin gönderilmesini teklif etti (5, f.65, l.96, d.116,s.4).

Azerbaycanlıların sürülmesi için Taşnak hükümeti sadece tenkil önlemlerle sınırlı kalmamaktaydı. **"Devlet mekanizmasının millileştirilmesi" kisvesi altında Ermeni olmayan diğer tüm etnik çalışanlar işten uzaklaştırılıyordu.** Böyle olmakla beraber, hükümet "Ermenice bilmeyen Ermenilerin görevlerinde kalacağına" karar verdi. Böylece, tüm bunlar devlet mekanizmasından "yabancıların" uzaklaştırılması için idi (5, f.67, l.2, d.2059,s.17). Bu şovenist siyasetin sonucunda 1918-1920 yıllarında Ermenistan'ın bugünkü sınırları içinde nüfus sayısı - öncelikle Azerbaycanlıların ve diğer "itibarı olmayan" milletlerin mahvedilmesi ve ülkeden sınır dışı

Ermenilerin Zengezur'un Azerbaycanlı köylerine saldırısına ilişkin Azerbaycan Parlamentosuna sunulan rapor

N 010
 Ахунд-заде
 Баку, Парламентъ Мирза-Садыку.

Крoвaвья событія въ Зангезурѣ повторно начались, армянами убито 900 мусульманъ въ Чайлы и Охчи /селенія/ Мечеть разрушена бомбами съ учениками внутри, размозжены въ куски 400 женщинъ и дѣтей. Сію минуту Зангезуръ представляетъ арену жестокихъ событій.

Кaзи Бегджатъ

СПИСОК

донесениям пристава 3 участка Зангезурского уезда, Зангезурскому Уезду
му Начальнику о нападениях, ограблениях, кражах и пр., совершенных армянами
в пределах 3-го участка.

Составлено 12-го января 1919 года.

По орядку	Р О Д П Р Е С Т У П Л Е Н И Я .	Когда и за каким № до- несено уезду Начальнику	П р и м е ч а н и я
1.	Об угоне скота Каштабцев и кражи их скотом армянами	Санг. у. П. 19/ 17-18г. за № 38	
2.	Об ограблениях Гянджи-Мисирхана	24-IX-18г. за № 33.	
3.	Об угоне армянами сел. Агавурт скота и баранту Чиралиниев	29/IX-18г. за № 54.	
4.	Об угоне армянами сел. Зейва скота у парагачев	Тогда же за № 55.	
5.	О том же удманцами 15 голов скота Фа талихановых	2 окт. за № 61	
6.	Об обстреливании армянами сел. на-еел Ганджи-Курбанлу	Тогда же за № 69.	
7.	О нападении армян соседних сел. на сел. Аштаб	3 октября за № 81	
8.	Об обстреливании армянами сел. Муган- джих сел. Довутлу	4 окт. - 18г. за № 90.	
9.	Об угоне армянами сел. Зейва у Чарда- лы двух лошадей	6 октября за № 98.	
10.	О присвоении армянами сел. Агавурт имущества Сибиса Шамля-Мамед-оглы оставлен. во время откочев. на эйлак	6 октября за № 99.	
11.	Об угоне баранты у Агалаинцев баран- ты армянами	10 октября за № 119.	
12.	Об отобрании армянами сел. Зейва у Джа- велакишия Асулла-оглы лошади с вьюка- ми, плетнями и задер. Мехралия	10 октября за № 120.	
13.	Об угоне всего стада баранов у Джа- фар-Тулия Лаба-оглы и убийств его пастуха армян сел. Шилатаг	11 октября за № 124.	
14.	Об угоне у Шамаца Гасан-бека бека и др. две быка, две коровы армянами сел. Артанам	16 октября 1918 г. за № 154.	
15.	Об убийстве армянами сел. Хатапан двух Манлахцев Наджафулия Мустафа оглы и др. и разграб. их имущества	16 октября 1918г. за № 156.	
16.	О разграблении сел. Довутлу армян. сел. Муганджих	16/X-18г. за № 157.	

Ermeniler tarafından mahvedilen Zengezur köyleri listesinin ön sayfası



edilmesi nedeniyle -1 milyon 200 binden 770 bin kişiye kadar inmiştir. Hatta A. Lalayan da, **Ermenistan Cumhuriyetinin 2,5 yıllık varlığı süresinde Azerbaycanlıların sayısının %77 azaldığını (3, s.63), yani her üç Azerbaycanlıdan ikisinin Ermenistan topraklarını terk etmek zorunda kaldığını** itiraf etmiştir.

Artık 1920 yılında Ermenistan'ın birçok bölgelerinde, özellikle de Eçmiadzin, Surmalı ve Yeni Beyazıt ilçelerinde kelimenin tam anlamıyla "tek bir Müslüman kalması, onların tüm taşınır ve taşınmaz malları ise Hayastan'ın dokunulmaz fonuna dahil edilmesi" şaşırtıcı değildir (4, f.277, l.2, birim 58, s.7).

Dayanılmaz yaşam koşulları nedeniyle, Ermenistan Cumhuriyeti vatandaşları olan Azerbaycanlılar 9 Eylül 1919 yılında, "Ermenistan devletinin hedefinde olan Müslümanların Azerbaycan'a göç ettirilmesi yönünde adım atılması" isteği ile Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Başbakanı N.Yusifbeyli'ye başvurmak zorunda kaldı (4, f.277, l.2, birim 58, s.6).

1918-1920 yıllarında yaşanan bu olayları, Azerbaycan nüfusunun yok edilmesi ve ülkeden çıkarılması yolu ile Ermenistan'ın mono-etnik Cumhuriyeti haline gelme sürecinin başlangıcı olarak tanımlamak mümkündür. Böylece, terör ve etnik temizlik yoluyla Ermeni Taşnakları ezeli Azerbaycan topraklarında kendi devletini kurdu ve ilaveten "şükran borcu" olarak Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetine karşı askeri operasyonlar başlattı. ❖

Kaynakça

1. Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Arşivi
2. Деникин А.И. Очерки русской смуты. //Вопросы истории, 1994, № 2.
3. Лалаян А. Контрреволюционная роль партии «Дашнакцутюн»// Известия АН Азербайджана. Серия истории, философии и права. 1990, №1.
4. Azerbaycan Cumhuriyetinin siyasi partiler ve toplumsal hareketler Devlet Arşivi
5. Ermenistan Devlet Arşivi